

УДК 336.279

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-21>**Єрмоленко О.А.**

кандидат економічних наук, доцент,
Український державний університет залізничного транспорту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0497-1042>

Коковіхіна О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Український державний університет залізничного транспорту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1807-0229>

Лисьонкова Н.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Український державний університет залізничного транспорту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9903-3843>

Yermolenko Oleksii, Kokovikhina Oleksandra, Lysonkova Nataliia
Ukrainian State University of Railway Transport

ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено сутність поняття «санація» та визначено ролі й значення фінансової санації для підприємств із метою запобігання їх банкрутству в умовах воєнного стану. Виділено переваги досудової санації та досліджено масштаби застосування санаційної процедури за обраний період часу в Україні. Доведено, що в умовах воєнного стану особливої уваги заслуговують саме зовнішні фактори, які можуть призвести до банкрутства бізнесу. Це пов'язано з переходом вітчизняної економіки на воєнні рейки, міграцією та мобілізацією працездатного населення, що впливає на попит і пропозицію на товари, робочі місця та послуги в Україні. Визначено переваги застосування санації для відновлення платоспроможності сучасного підприємства та зазначено, що досудова санація є ефективним способом захисту прав боржника і має низку переваг перед провадженням у справі про банкрутство. Визначено, що для успішного використання санації компанія повинна переконати боржників щодо доцільності проведення санації. Доцільність санації може бути обумовлена тим, що підприємства володіє санаційним потенціалом і має переконливу санаційну концепцію та розроблені відповідні оздоровчі заходи.

Ключові слова: банкрутство, заборгованість, криза, санація підприємства, неплатоспроможність.

THE FINANCIAL REHABILITATION OF THE ENTERPRISE AS A PATH PREVENT BANKRUPTCY IN THE CONTEXT OF WAR

The issue of insolvency among enterprises in Ukraine is particularly pertinent in times of economic crisis. The extensive armed occupation by the Russian Federation has caused economic losses for all citizens and businesses in Ukraine, with some companies exhibiting signs of bankruptcy. For businesses, the war has complicated or rendered ineffective operations, timely settlements with suppliers, and the fulfillment of obligations in full. Additionally, Ukraine is currently in the process of gradual integration into the European community with specially defined rules and conditions for market functioning, which may lead to a decrease in financial stability for local businesses. The essence of the concept of "financial rehabilitation" is explored in the article, and the roles and significance of financial rehabilitation for enterprises with the aim of preventing their bankruptcy in times of martial law are determined. The advantages of pre-trial financial rehabilitation are highlighted, and the scales of application of the financial rehabilitation procedure for a chosen period in Ukraine are examined. It is argued that in times of martial law, particular attention is deservedly paid to external factors that may lead to business bankruptcy. This is associated with the transition of the domestic economy to a wartime footing, migration, and mobilization of the able-bodied population, which affect demand and supply for goods, jobs, and services in Ukraine. The advantages of applying financial rehabilitation to restore the solvency of modern enterprises are identified, with pre-trial financial rehabilitation being an effective means of protecting the rights of the debtor and having several advantages over bankruptcy proceedings. It is determined that for successful financial rehabilitation, the company must convince debtors of the expediency of conducting financial rehabilitation. To appear convincing and prospective, the debtor must provide a liquidation and financial analysis of the troubled enterprise. The expediency of financial rehabilitation can be justified by the fact that enterprises possess sanative potential and have developed a convincing financial rehabilitation concept and corresponding remedial measures. Thus, the pre-trial financial rehabilitation procedure is a convenient and expeditious means of financial recovery for the debtor, enabling avoidance of bankruptcy proceedings initiation and minimization of risks associated with enterprise shutdown.

Keywords: bankruptcy, debt, crisis, business reorganization, financial rehabilitation, insolvency.

JEL classification: G33, G38, D40, L51

Постановка проблеми. Питання неплатоспроможності підприємств в Україні є особливо актуальним в умовах економічної кризи. Масштабна збройна окупація російської федерації спричинила економічні втрати

для всіх громадян та підприємств в Україні, а деякі компанії мають ознаки банкрутства. Для бізнесу війна ускладнила або унеможливила ефективну роботу, вчасні розрахунки з постачальниками та виконання

своїх зобов'язань у повному обсязі. Крім того, Україна наразі перебуває в процесі поступової інтеграції до Європейського співтовариства зі спеціально визначеними правилами та умовами функціонування ринку, що може призвести до зниження фінансової стабільності для місцевого бізнесу. Банкрутство підприємства є наслідком низки об'єктивних та суб'єктивних факторів, а під час та після воєнного стану виникають нестандартні фактори, які можуть вплинути на рівень банкрутства підприємства та потребують особливої уваги.

Санація є важливим та основоположним елементом покращення фінансового стану підприємства. У будь-якій господарській діяльності доцільно своєчасно вживати санаційні заходи, спрямовані на позитивні дії для протистояння тиску кредиторів, вміння виявити резерви підприємства та скористатися можливостями, які пропонує зовнішнє середовище. Тому дослідження сутності та значення фінансової санації як засобу запобігання неплатоспроможності підприємств набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема збиткових компаній і фінансового порятунку як способу запобігання банкрутству цих компаній була проаналізована багатьма вченими як в Україні так і за її межами. Зокрема, цими питаннями займалися: І. Бланк, В. Боронос, А. Бухтіарова, Т. Білоконь, Дж. Ван Хорн, І. Зеліско, І. Карпунь, В. Лещук, Т. Мостенська, І. Плікус, О. Полінкевич, В. Семенець, К. Спрінгейт, О. Терещенко, Т. Фурман, М. Хацер, Л. Чвертко, Е. Юрій. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання застосування різних видів фінансової санації для підприємств, які одержують збитки.

Мета статті полягає в дослідженні сутності поняття «санація» та визначенні ролі й значення фінансової санації для підприємств із метою запобігання їх банкрутству в умовах воєнного стану.

Виклад основних результатів дослідження. У спеціальній літературі є різні підходи до визначення економічної сутності поняття «санація». Термін походить від латинського «sanare» і перекладається як оздо-

ровлення. Визначення поняття «санація підприємства» різними авторами наведено в табл. 1.

На наш погляд, санація це система заходів щодо покриття поточних збитків та ліквідації причин їх виникнення, відновлення платоспроможності підприємств, зменшення всіх видів боргів та поліпшення структури оборотного капіталу.

Таким чином, санація підприємств є складним процесом, який потребує детального дослідження діяльності підприємства та розробки ефективних механізмів покращення його фінансово-економічного стану. Такі дослідження дозволяють зробити обґрунтовані висновки щодо напрямів і перспектив санації та подальшого розвитку підприємств, що опинилися на меж банкрутства.

Існує низка негативних факторів, які можуть призвести до банкрутства бізнесу. Умовно ці фактори можна поділити на дві групи:

- 1) зовнішні фактори, які дуже важко врахувати, які неможливо контролювати, а іноді навіть передбачити;
- 2) внутрішні фактори, які залежать від форми, методу та організації роботи на підприємстві, такі фактори можуть бути заздалегідь визначені підприємством і можуть бути вжиті заходи для запобігання їх негативному впливу.

В умовах воєнного стану особливої уваги заслуговують саме зовнішні фактори. Так, вплив фактору воєнного стану на ймовірність банкрутства підприємств проявляється наступним чином.

По-перше, початок воєнних дій є прямим чинником, який негативно впливає на функціонування не лише підприємств, а й усієї вітчизняної економіки через перехід вітчизняної економіки на воєнні рейки.

По-друге, активні бойові дії спричинили міграцію та мобілізацію працездатного населення, що впливає на попит і пропозицію на товари, робочі місця та послуги в Україні. Це також призвело до скорочення місцевої робочої сили. Водночас, в умовах несприятливих інфляційних коливань кількість безробітних збільшилася, коли виробничі потужності були зруйновані або знаходяться на окупованих територіях

Таблиця 1

Визначення поняття «санація підприємства»

Автор, джерело	Визначення поняття
Кодекс України з процедури банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII [1]	оздоровлення неспроможного боржника, надання йому фінансової допомоги з боку власника майна, кредиторів та інших юридичних та фізичних осіб, спрямовані на підтримку діяльності боржника і запобігання його банкрутства.
Боронос В.Г., Плікус І.Й. [2].	заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства, які реалізуються з допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб і спрямовані на запобігання оголошенню підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації
І.О. Бланк [3].	система заходів щодо фінансового оздоровлення підприємства, вжиття яких відбувається за допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб і які спрямовані на попередження оголошення підприємства-боржника банкрутом та його ліквідації
Мостенська Т.Л., Юрій Е.О. [4].	система заходів, проведених для поліпшення фінансового стану підприємства з метою запобігання їх банкрутства та підвищення конкурентоспроможності, особливо в періоди економічних криз
Чвертко Л.А. [5].	сукупність заходів для усунення збитків, фінансової стабілізації підприємства та покращення його фінансового стану за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування
Хацер М.В. [6].	система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових, соціальних заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності, ліквідності та прибутковості підприємства-боржника
Білоконь Т.М., Несен Л.М. [7].	процедура, що передбачає заходи щодо фінансового оздоровлення боржника, тобто відновлення платоспроможності.

(де неможливо продовжувати діяльність). Така ситуація призводить до неспроможності організацій генерувати ВВП та сплачувати до бюджету податки і збори. Ще одним фактором, що впливає на воєнний стан в країні, є зростання інфляції. Високі експортні ціни, збільшення транспортних витрат і зниження попиту на кінцеву продукцію (наприклад, споживчі товари тривалого користування, технічне обладнання) створюють економічний тягар для бізнесу. Це призводить до спаду внутрішньої економіки.

По-третє, воєнний стан та активні бойові дії збільшують фінансові, комерційні та майнові ризики для підприємств. Важливо розуміти, що військові дії знищують фізичні активи підприємства. На прифронтових та частково окупованих територіях частка підприємств, що перебувають у зоні ризику, становить близько 45% у первинному секторі (сільське господарство та видобувна промисловість), 35% у вторинному секторі (фабрики, заводи та промислове виробництво) та 37% у третинному секторі (сфера послуг) [8].

По-четверте, перехід економіки на модель воєнного часу викликає необхідність залучення суб'єктів до виконання мобілізаційних замовлень. Це відображено у затверджених в установленому порядку вимогах щодо номенклатури, обсягів виробництва продукції, необхідної для забезпечення військової сфери, організації спеціальних формувань та першочергових заходів з підготовки до розгортання і мобілізаційної підготовки [9].

Ці завдання виконуються установами та організаціями на підставі договорів, а установи та організації не мають права відмовитися від укладення таких договорів, якщо їхні можливості дозволяють виконати зазначені мобілізаційні завдання. Ще одним проявом факторів воєнного стану, що впливають на ймовірність неплатоспроможності компанії, є необхідність конфіскації майна, що належить резидентам російської Федерації та України. Підприємства, капітал яких походить з російської Федерації, підлягають конфіскації на користь української держави. Це означає, що їхній внесок до українського бюджету буде повністю обнулено, а працівники, зайняті в таких організаціях, будуть виключені з ринку праці. Однак цей фактор може мати і позитивний ефект, якщо його застосувати.

Тобто можна очікувати збільшення підприємств на межі банкрутства і саме санація може бути виходом. Однак реальні дані показують катастрофічно низьке застосування санації в Україні (табл. 2).

Визначаючи переваги застосування санації для відновлення платоспроможності сучасного підприємства, слід зазначити, що досудова санація є ефективним способом захисту прав боржника і має низку переваг перед провадженням у справі про банкрутство. По-перше, гнучкість і свобода під час розроблення і схвалення плану санації, у тому числі відсутність установлених строків для його розроблення та виконання, дає змогу використати оптимальні заходи для задоволення вимог кредиторів і захисту інтересів боржника. По-друге, боржник сам вирішує, які кредитори братимуть участь у плані санації. По-третє, кредитори, які беруть участь у плані санації, не можуть ініціювати провадження у справі про банкрутство боржника, якщо боржник належним чином виконує план санації.

Слід зазначити, що перш ніж вдаватися до досудової санації необхідно врахувати всі за і проти. Так, не можна забувати про кредиторів, які не приймають участь в плані санації, бо вони мають повне право почати справу про банкрутство. Крім того, суд може відмовити в затвердженні плану санації, по причині того, що кредитор, який голосував проти, зможе довести ефективність ліквідації даного підприємства. Це може статися, якщо кредитор дійсно зможе отримати більше і швидше в процесі ліквідації підприємства, а не його санації.

Перевагою процедури досудової санації є її швидкість. Суд повинен протягом п'яти днів із дня надходження заяви про затвердження плану санації винести ухвалу про її прийняття, відмову в її прийнятті або залишення її без розгляду [10]. Слід зазначити, що під час розгляду справи судом, боржник буде мати захист від вимог кредиторів.

Проблемним моментом при підготовці досудової санації може стати переконання боржником основних кредиторів щодо доцільності проведення санації. Для того, щоб виглядати переконливо та перспективно, боржник має надати ліквідаційний та фінансовий аналіз стану проблемного підприємства. Доцільність санації може бути обумовлена тим, що підприємства володіє санаційним потенціалом і має переконливу санаційну концепцію та розроблені відповідні оздоровчі заходи.

Висновки. У контексті ризиків, що призводять до банкрутства підприємств, виділяються зовнішні та внутрішні фактори. В умовах воєнного конфлікту особливу загрозу представляють зовнішні впливи, що мають непередбачувані наслідки. Воєнні дії переносять економіку на рейки війни, що призводить до масштаб-

Таблиця 2

Динаміка масштабів застосування санації в Україні у 2020–2022 рр.

Показник	2020	2021	2022
1. Кількість справ закінчених провадженням:			
із затвердженням звіту керуючого санацією (реструктуризацією)	4	10	5
із затвердженням мирової угоди	14	8	6
із затвердженням звіту ліквідатора (керуючого реалізацією майна)	612	665	462
у зв'язку з виконанням усіх зобов'язань перед кредиторами	10	26	24
з інших підстав	97	222	223
2. Кількість справ із винесенням постанови про визнання банкрутом			
	430	852	710
3. Справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство			
кількість справ на розгляді протягом року	40	14	7
ухвалено рішення	0	1	0

Джерело: сформовано авторами

ної міграції, мобілізації робочої сили, та змін у попиті та пропозиції на ринку. Це відбивається на збитках підприємств і загрозі їхньої платоспроможності.

Загалом, військовий стан призводить до скорочення ресурсів та збільшення ризиків для підприємств. У такому контексті досудова санація виявляється ефективним інструментом захисту від банкрутства, забезпечуючи оперативну реакцію на зміни та мінімізацію втрат. Незважаючи на це, важливо враховувати склад-

нощі у переконанні кредиторів щодо доцільності санації, а також необхідність швидкої реакції на зміни у ринкових умовах.

Таким чином, процедура досудової санації дозволяє уникнути припинення роботи підприємства та впровадження процедури банкрутства. При тому застосування санації дозволяє поліпшити фінансовий стан боржника достатньо швидко і за допомогою зручних інструментів.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 20.03.2024).
2. Боронос В.Г., Плікус І.Й. Управління фінансовою санацією підприємств : підручник. Суми : Вид-во СумДУ, 2014. 437 с.
3. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент. Київ : Ніка-Центр; Ельга, 2002. 528 с.
4. Мостенська Т.Л., Юрій Е.О. Роль реструктуризації та санації в антикризовому управлінні. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7349> (дата звернення: 20.03.2024).
5. Чвертко Л.А. Фінансова санація підприємств як інструмент антикризового управління. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Політичні, правові та фінансово-економічні пріоритети розвитку економіки України: стратегія і перспективи» (Умань, 28 травня 2014 р.). Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. С. 28–32.
6. Хацер М.В. Антикризове фінансове управління на підприємстві: сутність, характеристика та механізм здійснення. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30 (69), № 1. С. 71–77.
7. Білоконь Т.М., Несен Л.М. Санація підприємств: організаційно-економічний механізм. Вінниця : ВНТУ. 2010. 152 с.
8. Ливч Д., Федчишин В., Хоменко І., Дяків А. Оцінка впливу війни : звіт. Травень, 2022. URL: <https://cutt.ly/nMr0J5L> (дата звернення: 20.03.2022).
9. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://cutt.ly/9Mr3AWz> (дата звернення: 20.03.2024).
10. Що потрібно знати про Кодекс з процедур банкрутства? URL: https://biz.ligazakon.net/news/185723_shcho-potrбно-znati-pro-kodeks-z-protse-dur-bankrutstva (дата звернення: 20.03.2024).

References:

1. Kodeks Ukrainy z procedur bankrutstva [Ukraine Bankruptcy Procedures Code], 18 zhovtnia 2018 roku, № 2597-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (accessed March 20, 2024).
2. Boronos V. H., Plikus I. Y. (2014) *Upravlinnia finansovoiu sanatsiieiu pidpriemstv : pidruchnyk* [Financial Sanitation Management of Enterprises: Textbook]. Sumy: Vyd-vo SumDU. (in Ukrainian)
3. Blank I. O. (2002) *Finansovyi menedzhment* [Financial Management]. Kyiv: Nika-Tsentr; Elha. (in Ukrainian)
4. Mostenska T. L. and Yurii E. O. (2019) The role of restructuring and readjustment in anti-crisis management. *Efektivna ekonomika*, vol. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7349> (accessed March 20, 2024).
5. Chvertko L. A. (May 28, 2014) *Finansova sanatsiia pidpriemstv yak instrument antykrizovoho upravlinnia* [The financial rehabilitation of enterprises as a tool of anti-crisis management] *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Politychni, pravovi ta finansovo-ekonomichni priorytety rozvytku ekonomiky Ukrainy: stratehiia i perspektvy"*. Uman: VPTs "Vizavi", pp. 28–32.
6. Khatsir M. V. (2019) *Antykrizove finansove upravlinnia na pidpriemstvi: sutnist, kharakterystyka ta mekhanizm zdiisnennia* [Crisis Financial Management in Enterprises: Essence, Characteristics, and Mechanisms of Implementation]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, no. 30 (69), pp. 71–77
7. Bilokon T. M., Nesen L. M. (2010) *Sanatsiia pidpriemstv: orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm* [Enterprise Sanitation: Organizational and Economic Mechanisms]. Vinnytsia.
8. Livch D., Fedchyshyn V., Khomenko I., Diakiv A. (2022) *Otsinka vplyvu viiny* [War Impact Assessment]. Available at: <https://cutt.ly/nMr0J5L> (accessed March 20, 2024).
9. *Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiuiu* [On Mobilization Preparation and Mobilization]: *Zakon Ukrainy vid 21.10.1993 № 3543-XII*. Available at: <https://cutt.ly/9Mr3AWz> (accessed March 20, 2024).
10. *Shcho potrebno znaty pro Kodeks z protsedur bankrutstva?* [What do you need to know about the Bankruptcy Code?]. Available at: https://biz.ligazakon.net/news/185723_shcho-potrбно-znati-pro-kodeks-z-protse-dur-bankrutstva (accessed March 20, 2024).